

УДК 378.03

НАПРЯМКИ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

©Резніченко О.М.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про авторів

Резніченко Олена Миколаївна: ORCID: 0000-0003-3551-1815, 4-81@mail.ru, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики професійного навчання, Українська інженерно-педагогічна академія, вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна

У статті розглянуто питання формування громадської позиції майбутньої еліти нації на основі концепції державної програми роботи з обдарованою молоддю в XXI столітті в сучасних умовах розвитку України.

Досліджено еволюцію розвитку роботи з обдарованою молоддю в другій половині XX століття.

Визначено, що особливістю навчання майбутніх фахівців інженерної галузі є високий рівень нервового і розумового напруження та малорухливість, тому що 70-90% навчального часу вони перебувають переважно перед екраном комп'ютера сидячі, що збільшує навантаження на органи зору та нервову систему й значно погіршує рівень його здоров'я. Ці факти необхідно враховувати під час проведення позааудиторної виховної роботи.

У ході дослідження встановлено, що одним із пріоритетних напрямків організації виховної роботи у ВНЗ є робота з виховання лідерів-професіоналів.

Показано, що саме навчальний заклад, як структурний компонент цілісної відкритої соціально-педагогічної системи, має стати стержнем у створенні умов та реалізації завдань щодо формування фахівця нового покоління.

Ключові слова: виховання, лідери-професіонали, суспільство, істина, еліта-нації, пріоритетний напрямок.

Резніченко Е.Н. «Направления воспитания будущей элиты в современных условиях»

В статье рассмотрены вопросы формирования гражданской позиции будущей элиты нации на основе концепции государственной программы работы с одаренной молодежью в XXI веке в современных условиях развития Украины.

Исследована эволюция развития работы с одаренной молодежью во второй половине XX века.

Определено, что особенностью обучения будущих специалистов инженерной отрасли является малоподвижность, высокий уровень нервного и умственного напряжения, так как 70-90% учебного времени они находятся в малоподвижном вынужденной позе - сидя, преимущественно за экраном компьютера, увеличивает нагрузку на органы зрения и нервную систему и значительно ухудшает уровень его здоровья. Эти факты необходимо учитывать при проведении внеаудиторной воспитательной работы.

В ходе исследования установлено, что одним из приоритетных направлений организации воспитательной работы в техническом вузе является работа по воспитанию лидеров-профессионалов.

Показано, что именно учебное заведение, как структурный компонент целостной открытой социально-педагогической системы, должна стать стержнем в создании условий и реализации задач по формированию специалиста нового поколения.

Ключевые слова: воспитание, лидеры-профессионалы, общество, истина, элита-нации, пріоритетное направление.

Reznichenko O "The area of focus education to the future elite in the modern conditions".

The article deals with the formation of public position for future elite of the nation based on the concept of the state program of work with gifted youth in the XXI century modern conditions of Ukraine.

The evolution of work in the second half of the twentieth century was researched.

Determined that feature training future professionals anchylosis engineering industry is the high level of nervous and mental tension, as 70-90% of teaching time they are forced into a sedentary position - sitting, preferably on a computer, which increases the burden on the organs of vision and nervous system and, crucially, the level of health. These facts must be considered during extracurricular educational work.

The study found that one of the priorities of educational work in VTNZ is working to educate the professional leaders.

It is shown that the Sami school as an integral structural component of open social and educational system has become the focus, to create the conditions and the objectives on forming a new generation of professional.

Keywords: education leaders, professionals, society, truth, elite-nation priority area.

Постановка проблеми. Тенденції глобалізації та подальшої інформатизації в усіх сферах суспільного життя, кардинальні зміни структури суспільного виробництва, тривала соціально-економічна та духовна криза надзвичайно гостро поставили проблеми виховання майбутніх фахівців інженерної галузі.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що економічна ефективність стає головним критерієм, чинником нових технічних розробок та їх практичної реалізації.

Цілком очевидно, що організація виховного процесу у ВТНЗ повинна базуватись на сучасних підходах щодо філософського осмислення образу техніки та функціонування її в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз філософської літератури [1, 2, 3.] свідчить, що передумовою становлення філософії техніки як окремої сфери філософського знання був трагічний досвід другої світової війни. До цього періоду наукова істина ототожнювалася з добром. Засновник атомної бомби Р. Опсгеймер гостро відреагував на американське атомне бомбандування японських міст у 1945 році і заявив, що в той час фізики вперше втратили свою невинність, пізнали гріх та усвідомили частку своєї провини за гибель десятків тисяч людей.

Як свідчить дослідження Н. М. Аль-Ані, одним із перших довів необхідність попереднього оцінювання різних наслідків технічного розвитку німецький соціолог та економіст В. Зомбарт (1883- 1941), який у книзі "Приборкування техніки" висунув ідею щодо впровадження нової техніки та її ціннісним аналізом можливих наслідків під час використання.

Слід зазначити, що в другій половині ХХ століття питання про соціальну оцінку науки і техніки було предметом уваги не лише філософів, але й багатьох учених-техників, які були вкрай занепокоєні реальною тенденцією дегуманізації сучасного науково-технічного прогресу. Так, ще в 1831 р. А. Ейнштейн висунув важливе положення щодо забезпечення безпеки людства, бо саме доля людини, на його думку, повинна бути в центрі уваги під час розробки всіх технічних удосконалень. Також ученим було слушно доведено залежність майбутнього людства в більшій мірі від моральних засад суспільства, аніж від науково-технічного прогресу.

Виклад основного матеріалу. У ході бурхливого науково-технічного розвитку, починаючи з 60-их років ХХ століття, у країнах Європи, Північної Америки та Японії відбувся розвиток філософії техніки. Відомо, що цей період став часом швидкої зміни акцентів у розвитку техніки та її поколінь. Змінювалися можливості техніки, її соціальна роль, аксіологічні моменти у ставленні суспільства до її прогресу.

Як свідчить дослідження Е. П. Семенюка та В. П. Мельника, у наданні соціальної оцінки техніки виокремлюються кілька філософських підходів. Так, прихильники першого

підходу (Ж. Еллюль, Д. Белл, Ф. Рапп, А. Гелен, С. Карпентер, Дж. Мартін, Х. Еванс, К. Ясперс та ін.) вважають техніку аксіологічно нейтральною, а всю відповідальність за її зловживання, на їх погляд, мають нести люди. Такий підхід виходить із тлумачення техніки не як самоцілі та окремої істоти, а лише як найбільш ефективний засіб для досягнення окремої мети. Відповідно, техніка сама по собі не виступає ні як добро, ні як зло. Отже, техніка та її розвиток, згідно з означеним підходом, усвідомлюється як щось залежне, похідне від соціальної системи, яка й має нести всю відповідальність за негативні наслідки науково-технічного розвитку.

Інший підхід є прямо протилежним попередньому. Так, Дж. Снеппер, У. Бехтель, С. Флормант та інші заперечують аксіологічну нейтральність техніки і фактично спростовують соціальну її обумовленість. У своїх доводах вони відзначають, що еволюція характерних рис сучасної техніки суттєво не залежить від соціальних та політичних систем. Між тим слід зауважити, що розвиток техніки це об'єктивний процес, який реалізується через діяльність людей, що усвідомлюють свою мету. Тому є неправомірним говорити про відповідальність самої техніки як такої. Вона сама по собі не може бути суб'єктом правових, моральних чи інших дій. Таким суб'єктом може виступати лише її творець чи носій.

У вітчизняній історії ХХ ст. є блискучий приклад поєднання видатних природничо-наукових досягнень із внеском у філософію техніки. Це вчення про ноосферу академіка В. Вернадського, першого президента Академії наук України. На думку відомого вченого, передумовою переходу людства до доби ноосфери стало перетворення озброєної науковими знаннями людини в могутній геологічний чинник планетарного масштабу. Поняття ноосфери (від грец. *noos* і *sphaira* – "сфера розуму") у світовій науці пов'язано також з іменами Е. Леруа, П. Тейара де Шардена.

Як свідчить дослідження Семенюк Е. П. та Мельник В. П., вчення про ноосферу як важливого здобутку новітньої філософії нині стало фундаментом особливої стратегії виживання та подальшого поступу людства, а саме ноосферної концепції сталого розвитку. Проблематика означеної концепції відбиває питання оптимізації змісту всієї діяльності людства в його взаємодії з довкіллям.

У ході дослідження встановлено, що одним із пріоритетних напрямів організації виховної позааудиторної роботи у ВТНЗах є робота з виховання лідерів-професіоналів. Це обумовлено тим, що у виробничих реаліях сьогодення постійно зростає роль людського фактору в організації будь-яких виробничих процесів, підвищується необхідність праці кожного індивіда в забезпеченні успіху спільної діяльності, врахування особистісних якостей людини, її інтересів, прагнень і мотивів при виборі цілей, розподілі завдань, обов'язків та відповідальності кожного.

Загальновідомо, що традиційно в радянському суспільстві склад управлінців як в промисловості, так і в сфері державного управління, освіти, науки і культури складався переважно з лідерів, які мали інженерно-технічну освіту. Як свідчить дослідження Є. Е. Старобинського, в колишньому СРСР 85 % керівників різного рівня мали технічну освіту, 13% - економічну і лише 2 % - гуманітарну. Однак під час навчання вони не одержали ні спеціальної управлінської підготовки, ні соціально-гуманітарної чи психолого-педагогічної. Поряд із тим дослідження соціологів свідчать, що успішне функціонування та розвиток будь-якої соціальної системи визначається передусім рівнем та якістю її управління.

Слід зазначити, що питання ефективної підготовки інженерів та лідерів-професіоналів плідно розробляється в останні роки в ракурсі проблеми формування моделі інженера ХХІ століття різними дослідниками, а саме: Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИМ [8,] О. С. ПОНОМАРЬОВИМ [7], А. А. МАМАЛУЙ [5], О. Г. РОМАНОВСЬКИМ [6] тощо. Аналіз моделі останніх авторів дає уявлення про ідеальний образ особистості інженера-керівника і являє собою чотирирівневу систему його якостей.

Перша складова відображає біологічно обумовлені такі риси характеру, як працьовитість, рішучість, психофізіологічні особливості та фізичний стан.

Друга складова містить якості, набуті в ході виховання, а саме: моральні переконання, ціннісні ідеали, риси характеру, загальна культура, культура спілкування.

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Третю складають соціально-обумовлені якості: системне мислення, мотивація, творчість, професіоналізм.

Четверта складова відображає якості самоусвідомлення особистості як самопізнання: саморегуляція, самоорганізація, самовдосконалення. Відповідно до моделі, зазначені групи якостей мають набуватися в процесі професійної, психолого-педагогічної та управлінської підготовки в їх тісному взаємозв'язку.

Виходячи з предмету нашого дослідження, позааудиторна виховна робота має певні можливості щодо формування трьох останніх груп якостей, особливо культури спілкування, що є особливо актуальним в умовах зростання ролі особистісного фактору. Це пов'язано з тим, що майбутні інженери-лідери повинні володіти сучасними методами та технологіями управління людьми та їхньою спільною працею, прийомами ефективного міжособистісного спілкування. Загальновідомо, що стиль роботи та управлінська культура керівника не лише впливає на психологічний клімат в організації, але значною мірою відтворюється іншими робітниками, бо під час сумісної діяльності, безпосереднього спілкування вони вільно чи не вільно переймають особливості поведінки керівника. У випадку невідповідності останньої вимогам сучасного менеджменту суттєво знижується ефективність функціонування підприємства та знижуються перспективи його розвитку.

Як підкреслюють О. Г. Романовський [6] та О. С. Пономарьов [7], майбутньому інженеру, і особливо інженеру-управлінцю, необхідно сформувати стійкі, доведені до стереотипу навички самовладання. Саме вони є не лише регулятором поведінки, засобом захисту від стресів, але й показником особистісної зрілості. Зазначимо, що самовладання є суттєвою рисою для керівника, бо її сформованість дозволяє лідеру ефективно здійснювати управлінську діяльність у будь-яких несприятливих та екстремальних умовах сьогодення. У психологічній науці самовладання визначається як структурний елемент особистості, який є результатом виховних та навчальних впливів на людину в процесі цілеспрямованого сімейного виховання, загальної та професійної освіти та безпосередньої підготовки до управлінської діяльності.

Крім того, аналіз літератури дозволяє стверджувати, що будь-яка діяльність, а тим більше управлінська, спонукає до оцінювання дій інших людей, аналізу себе та своїх вчинків, тобто до рефлексії. Отже, рефлексія – це ставлення особистості до власного "Я". За О. П. Рудницькою, форма теоретичної діяльності суспільно розвиненої людини, що спрямована на усвідомлення нею своїх власних психічних актів і станів.

Планування особою тих чи інших змін у собі зумовлено потребами безпосередньої діяльності людини або її досвідом міжособистісного спілкування, які виступають джерелом виникнення рефлексії.

Отже, розвиток рефлексійної діяльності є необхідним і важливим у підготовці майбутніх професіоналів-лідерів, оскільки вона надасть можливість запобігти професійній деформації, усвідомити проблеми, що виникають під час спілкування, правильно вибирати шляхи їх вирішення, сприяє розвитку професійної культури.

Серед актуальних проблем організації позааудиторної роботи системі інженерної освіти є проблема соціалізації, соціального виховання, соціального становлення технічної еліти української нації, яка має загальний, національний, філософський, політичний, соціологічний, педагогічний, психологічний напрямки, що у своїй сукупності формують людину як соціальну особистість з її світоглядом, розуміння свого місця і призначення в суспільному житті.

Сучасна модель фахівця XXI століття передбачає зростання ролі соціально-орієнтованих рис особистості, таких як морально-етичних принципів й переконань, життєвих принципів, соціальних установок тощо. Дійсно, кожен майбутній інженер має відчувати свою особисту відповідальність за долю людства й природи, за умови життя майбутніх поколінь, він повинен співвідносити зміст своєї професійної діяльності з вимогами загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Треба також зазначити, що студентський вік є своєрідним етапом соціального становлення, коли відбувається професійна соціально-психологічна адаптація, формування

ціннісних орієнтацій, визначення життєвих планів, оволодіння механізмами самоствердження, самореалізації, комунікабельності, вміння проектувати цілеспрямовану діяльність тощо.

Отже, сутність соціалізації полягає у сполученні пристосування (адаптації) та відокремлюванні людини в умовах конкретного суспільства. У свою чергу адаптація, за Л. О. Беловою, передбачає узгодження вимог і сподівань соціального середовища стосовно людини з її настановами, соціальною поведінкою тощо. Вона передбачає узгодження самооцінок і домагань людини з її можливостями та реаліями соціального середовища.

Результатом соціальної адаптації є перетворення індивіда на соціальну істоту. При чому в ході соціалізації відбувається постійне подолання внутрішнього конфлікту між ступенем адаптації людини в суспільстві й ступенем її відокремленості, індивідуалізації. Ефективна соціалізація передбачає наявність розумного балансу між адаптацією та відокремлюванням. Ступінь розумності такого балансу багато в чому залежить від рівня освіченості й культури людини.

Варто також зазначити, що особливістю навчання майбутніх фахівців інженерної галузі є високий рівень нервового і розумового напруження, бо 70-90 % навчального часу вони перебувають перед комп'ютером, що збільшує навантаження на органи зору та нервову систему й значно погіршує рівень його здоров'я. Ці факти необхідно враховувати під час проведення позааудиторної виховної роботи, бо різні її форми організації мають компенсувати негативні чинники професійної підготовки майбутніх інженерів, поліпшити їх здоров'я та працездатність, підвищити адаптаційні резерви системи організму і тим самим збільшити продуктивність навчальної діяльності студентів.

Аналіз та узагальнення досвіду науковців (О. Г. Романовського [6], Л. Л. Товажнянського [5]) з моделювання підготовки фахівців професій інженерного профілю засвідчив, що здоровий спосіб життя, високий рівень здоров'я, необхідний рівень психічної і фізичної підготовленості, воля є складовими компоненту працездатності та надійності в моделі інженера.

Результатом формування здорового способу життя, за Полуляхом А. В., є його сформованість як складне особистісне інтегральне утворення, що включає позитивну мотивацію до здорового способу життя, наявність знань, умінь та звичок здорового способу життя, психічні та характерологічні особливості.

Як свідчить дослідження С. О. Омельченко, саме навчальний заклад, як структурний компонент цілісної відкритої соціально-педагогічної системи, має стати стрижнем, домінантою у створенні умов та реалізації завдань щодо формування здорового способу життя. Він має бути координуючим та регулюючим чинником зміцнення здоров'я, де потенціал навчально-виховного процесу, зокрема позааудиторної роботи, використовувався б для підвищення рівня сформованості компонентів здорового способу життя.

У державних документах про діяльність вищих навчальних закладів (Законі України "Про освіту", Указі президента України "Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, концепції державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки та ін.) підкреслюється необхідність створення умов для виявлення і підтримки обдарованої молоді, сприяти розвитку та реалізації її здібностей, стимулювати творчу роботу студентів та викладачів, останнім опанувати специфічними формами і методами роботи з обдарованою молоддю в навчально-виховному процесі.

Аналіз наукового дослідження О. Є. Антонової дає змогу виявити структурні типи обдарованості та сформулювати таке розуміння їх сутності. Так, обдарованість можна розглядати як високий розвиток здібностей людини, що дає їй змогу досягти особливих успіхів у діяльності. Загальна обдарованість – високий розвиток інтелектуальних здібностей за умови достатнього обсягу знань. Творча обдарованість – високий розвиток творчих здібностей, схильностей і прагнень до творчої роботи.

Висновки. Виходячи з вищесказаного, можна зробити такі висновки:

– оновлення концептуальних підходів щодо виховання технічної еліти української

нації на основі філософського осмислення образу техніки та функціонування її в суспільстві, що становить основу концепції сталого розвитку суспільства;

– формування громадянської позиції в майбутнього інженера, зростання його національної самодостатності й самосвідомості;

– виховання лідерів-професіоналів як умови формування національної управлінської еліти;

– створення умов для соціалізації особистості фахівців технічного профілю в системі позааудиторної виховної роботи;

– підтримка обдарованої молоді з метою самоактуалізації, самореалізації творчого та інтелектуального потенціалу особистості впродовж усього життя, розвитку особистісних та професійно значущих якостей майбутніх інженерів (креативності, професійної спрямованості, професійної мобільності тощо);

– формування здорового способу життя як необхідного компоненту працездатності та надійності в моделі інженера та умови зміцнення індивідуального та суспільного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
2. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб : Петрополис, 1996. – 416 с.
3. Канаев Я. И. Отказываясь от стереотипов / Я. И. Канаев, С. Ф. Котельников, В. М. Рябков // Вестник высшей школы. – 1987. – № 7. – С. 73-75.
4. Канке В. А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX ст. / В. А. Канке. – М. : Логос, 2000. – 316 с.
5. Мамалуй А. А. Гуманизация и гуманитаризация инженерного образования (опыт и перспективы) / А. А. Мамалуй, Л. Л. Товажнянский // Творча особистість у системі неперервної освіти : матер. міжнар. наук. конф. (Харків, 16-17 травня 2000 р.). – Харків : ХДПУ, 2000. – С. 247-250.
6. Педагогіка управління / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, З. О. Черваньова. – Харків : НТУ "ХПИ", 2003. – 408 с.
7. Пономарьов О. С. Фундаменталізація освіти в контексті моделі фахівця XXI століття / О. С. Пономарьов // Фундаменталізація вищої технічної освіти – необхідна умова випуску конкурентноспроможних фахівців : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Харків, 2001. – С. 278-285.
8. Товажнянский Л. Л. Основные напрямки подготовки лидеров-профессионалов у Харьковском государственном политехническому университете / Л. Л. Товажнянский // Творча особистість у системі неперервної освіти : матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 16-17 травня 2000 р.). – Харків : ХДПУ, 2000. – С. 5-8.

References:

1. Kagan, MS 1988, *Mir obshhenija: Problema mezhsubektnyh otnoshenij*, Politizdat, Moskva.
2. Kagan, MS 1996, *Filosofija kul'tury*, Petropolis, Sankt-Peterburg.
3. Kanaev, JaI, Kotel'nikov, SF & Rjabkov, VM 1897, 'Otkazyvajas' ot stereotipov', *Vestnik vysshej shkoly*, no 7, pp. 73-75.
4. Kanke, VA 2000, *Osnovnye filisofskie napravlenija i koncepcii nauki. Itogi XX st.*, Logos, Moskva.
5. Mamalui, AA & Tovazhnianskyi, LL 2000, 'Gumanizacija i gumanitarizacija in zhenemogo obrazovanija (opyt i perspektivy)', *Tvorcha osobystist u systemi neperervnoi osvity*, KhDPU, Kharkiv, pp. 247-250.
6. Tovazhnianskyi, LL, Romanovskiy, OH, Ponomarov, OS & Chervanova, ZO 2003, *Pedahohika upravlinnia*, NTU "KhPI", Kharkiv.
7. Ponomarov, OS 2001, 'Fundamentalizatsiia osvity v konteksti modeli fakhivtsia XXI stolittia', *Fundamentalizatsiia vyshchoi tekhnichnoi osvity – neobkhidna umova vypusku konkurentnospromozhnykh fakhivtsiv*, Vydavnytstvo Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu «Kharkivskiyi politekhnichnyi institut», Kharkiv, pp. 278-285.
8. Tovazhnianskyi, LL 2000, 'Osnovni napriamky pidhotovky lideriv-profesionaliv u Kharkivskomu derzhavnomu politekhnichnomu universyteti', *Tvorcha osobystist u systemi neperervnoi osvity*, KhDPU, Kharkiv, pp. 5-8.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2016р.